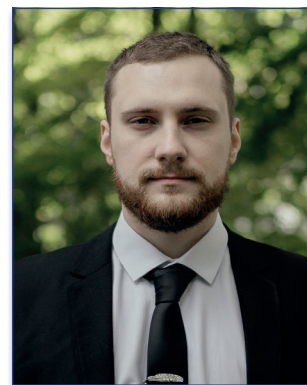

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025.15>
УДК 343.98 (477)

Богдан Чалий,

аспірант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
м. Харків, Україна.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5086-8228>,
e-mail: bohdan.ch8901@gmail.com

Богдан Чалий

Поняття та форми спеціальних знань, що реалізуються під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством

Актуальність проблеми протидії рейдерству зумовлена його системною загрозою економічній безпеці держави та високим рівнем латентності. Незаконне заволодіння активами суб'єктів господарювання за допомогою фальсифікацій, маніпуляцій і зловживань становить складну кримінальну діяльність, що потребує комплексної правової і криміналістичної протидії. Ефективне розслідування рейдерських злочинів неможливе без системного і професійного застосування спеціальних знань. Мету статті визначено, як розкрити дефініцію поняття спеціальні знання, що застосовуються під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством, визначити їх типові форми. На підставі проведених пошуків запропоновано під спеціальними знаннями, що використовуються під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством, розуміти знання в галузі конкретної науки, здобуті у процесі набуття професійної кваліфікації, а також під час провадження професійної діяльності, які використовуються обізнаними особами для вирішення тих тактичних завдань, що перебувають поза межами професійної компетенції сторони обвинувачення (найчастіше це знання у сфері економіки, бухгалтерського обліку, почеркознавства, лінгвістики, психології, комп'ютерних наук тощо). Визначено й охарактеризовано типові форми застосування спеціальних знань у розслідуваних кримінальних правопорушеннях.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, рейдерство, спеціальні знання, судова експертиза, процесуальна дія, спеціаліст, експерт.

Постановка наукової проблеми. Протиправне заволодіння активами суб'єктів господарювання залишається однією з найгостріших проблем сучасної економіки. Економічна злочинність завдає значної шкоди суспільству й державі, потребує своєї своєчасної реакції з боку правоохоронних органів і ефективного державного механізму протидії.

Одним із найпоширеніших явищ у цій сфері є рейдерство — злочинна діяльність, спрямована на незаконне заволодіння підприємствами або їхнім майном чи іншими активами. Попри практичну актуальність проблеми, в науці кримінального права її дослідження лише набирає обертів. Рейдерство розглядають як комплекс кримінально караних дій, які можуть включати як насильницькі, так і ненасильницькі методи впливу, що призводять до майнової чи репутаційної шкоди підприємствам та порушують стабільність правовідносин у сфері власності.

До кримінально-правових норм, які найчастіше розглядаються в контексті рейдерських посягань, належать: ст. 205-1, ст. 206, ст. 206-2, ст. 218-1, ст. 219, ст. 222, ст. 231, ст. 232 КК України. Попри широкий перелік таких статей, їх об'єднує спільна риса — застосування злочинних схем з метою незаконного перехоплення контролю над активами підприємств. Такий підхід дає змогу охопити як правові, так і організаційні форми реалізації рейдерського умислу.

У науковому дискурсі проблема рейдерства не є новою, однак із розвитком кримінального законодавства вона набуває нових відтінків. У

FUNDING

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

DISCLAIMER

The funder had no role in the study design, data collection and analysis, decision to publish, or preparation of the manuscript.

CONTRIBUTORS

The authors contributed solely to the intellectual discussion underlying this paper, case-law exploration, writing and editing, and accept responsibility for the content and interpretation.

DECLARATION OF COMPETING INTEREST

The author declare that they have no conflict of interest.

Bohdan CHALYI,

**CONCEPTS AND FORMS
OF SPECIAL KNOWLEDGE
IMPLEMENTED DURING THE
INVESTIGATION OF CRIMINAL
OFFENSES RELATED TO
RAIDING**

Relevance of the problem of countering raiding is due to its systemic threat to the economic security of the state and a high level of latency. Illegal seizure of assets of business entities through falsification, manipulation and abuse is a complex criminal activity that requires comprehensive legal and forensic countermeasures. Effective investigation of raiding crimes is impossible without systematic and professional application of special knowledge. The article purpose is to determine how to reveal the definition of the concept of special knowledge used during the investigation of criminal offenses related to raiding, to determine their typical forms. Based on the conducted searches, it is proposed that special knowledge used during the investigation of criminal offenses related to raiding be understood as knowledge in the field of a specific science, acquired in the process of acquiring professional qualifications, as well as during the conduct of professional activities, which are used by knowledgeable persons to solve those tactical tasks that are beyond the professional competence of the prosecution (most often this is knowledge in the field of economics, accounting, handwriting, linguistics, psychology, computer science, etc.). Typical forms of specific expertise application in investigated criminal offenses are identified and characterized.

Keywords: criminal offense, raiding, specific expertise, forensic examination, procedural action, specialist, forensic expert.

Поняття та форми спеціальних знань, що реалізуються під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством

проекті нового Кримінального кодексу України запропоновано окрему криміналізацію дій, спрямованих на встановлення контролю над юридичними особами через використання фіктивних правових механізмів. Йдеться, зокрема, про штучне блокування участі акціонерів чи учасників у голосуванні, фальсифікацію рішень корпоративних органів, порушення пріоритетного права на викуп цінних паперів тощо. Окремі норми проекту також передбачають відповідальність за посягання на підприємницьку діяльність, доведення до неплатоспроможності, розголошення комерційної таємниці й інші правопорушення у сфері господарювання. Це підтверджує, що боротьба з рейдерством залишатиметься актуальною ще тривалий час.

Ефективне розслідування таких кримінальних правопорушень потребує застосування всього спектра процесуальних інструментів і криміналістичних методик. Значну роль при цьому відіграють спеціальні знання — особливо коли йдеться про складні схеми правопорушень, що виходять за межі звичайної правової або слідчої компетенції. У певних випадках використання таких знань є обов'язковим. Найчастіше це стосується економічних, фінансових, бухгалтерських, лінгвістичних, психологічних, медичних та інших галузей. Тому забезпечення економічної безпеки потребує як нормативного оновлення, так і вдосконалення практики використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. Це вимагає системного осмислення проблеми і глибокого наукового опрацювання її аспектів.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питання методики розслідування економічних злочинів, техніко-криміналістичного забезпечення слідчих (розшукових) дій, застосування спеціальних знань у кримінальному процесі вже були предметом досліджень багатьох вітчизняних учених, зокрема В. Арешонкова, Л. Аркуші, В. Гусевої, В. Журавля, О. Колесніченка, В. Кузьмичова, І. Пирога, В. Шевчука, В. Шепітька, М. Щербаковського, Е. Сімакової-Єфремян та ін.¹

Комплексним вивченням проблем використання спеціальних знань у кримінальному процесі займалися також В. Галаган, І. Гора, М. Костицький, І. Петрова, Б. Романюк, В. Шерстюк, А. Тимчишин, З. Соколовський та інші. Питання їх залучення в окремих категоріях справ, у тому числі й господарсько-правового характеру, порушуються у працях Г. Бідняк, Ю. Ковальова, С. Лук'янчикова, А. Мировської, Д. Хомича, Н. Тимофеевої та інших дослідників.

Однак, попри значну теоретичну і практичну увагу до проблем криміналістичного супроводу розслідувань, на сьогодні відсутнє цілісне дослідження особливостей використання спеціальних знань саме під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством. Це створює потребу у подальшому поглибленому вивченні теми, з урахуванням сучасних викликів і тенденцій у сфері економічної безпеки.

Мета статті – розкрити дефініцію поняття спеціальні знання, що застосовуються під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством, визначити їх типові форми.

Викладення основного матеріалу дослідження. Одним із ключових елементів у протидії рейдерським захопленням є ефективне використання можливостей судових експертиз і допомоги обізнаних осіб під час досудового розслідування таких злочинів. Судові експертизи дозволя-

¹ Husieva V., Oderiy O., Petrova I., Fomina T. Features of the investigation of premeditated murders committed by persons with mental disorders in the practice of Ukraine. *Amazonia Investiga*, 2021. № 10 (46). С. 109-117; Арешонков В. В. Теоретичні, правові та праксеологічні засади техніко-криміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2021. 559 с.; Вуйма А. Г. Поняття, сутність та форми спеціальних знань, що використовуються під час розслідування вбивств. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2020. №1 (89). С. 54-62; Кузьмичов В. С., Прокопенко Г. І. Криміналістика : навч. посіб. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка та Е. М. Мойсеева. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 366 с.; Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2015. 432 с.; Сімакова-Єфремян Е. Б. Теоретико-правові та методологічні засади комплексних судово-експертних досліджень : дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2017. 516 с.; Шепітько В. Ю. Вибрані твори. Харків : Вид. агентство «Апостиль». 2010. 576 с.

Bohdan CHALYI,

**BEGRIFF UND
FORMEN SPEZIELLER
FACHKENNTNISSE
BEI DER ERMITTLUNG
VON STRAFTATEN IM
ZUSAMMENHANG MIT
HANDELSSTÖRUNG**

Die Bekämpfung von Handelsstörungen ist aufgrund ihrer systemischen Bedrohung der wirtschaftlichen Sicherheit des Staates und der hohen Dunkelziffer von großer Bedeutung. Die rechtswidrige Aneignung von Unternehmensvermögen durch Fälschungen, Manipulationen und Machtmissbrauch stellt eine komplexe kriminelle Aktivität dar, die einer integrativen rechtlichen und kriminalistischen Gegenwehr bedarf. Effektive Ermittlungen erfordern den systematischen und professionellen Einsatz spezieller Fachkenntnisse. Ziel des Artikels ist die Definition und Analyse typischer Formen dieser Kenntnisse bei Straftaten im Zusammenhang mit Handelsstörung. Als „spezielle Fachkenntnisse“ werden Kenntnisse aus Fachwissenschaften verstanden, die während der beruflichen Qualifizierung und Praxis erworben werden und von Sachkundigen zur Lösung taktischer Aufgaben eingesetzt werden, die außerhalb der beruflichen Kompetenz der Ermittlungsbehörden liegen. Häufig handelt es sich um Expertise in den Bereichen Wirtschaft, Buchführung, Handschrifterkennung, Linguistik, Psychologie und Informatik. Nach Systematisierung werden die typischen Anwendungsformen dieser Fachkenntnisse bei Handelsstörungen beschrieben.

Schlüsselwörter: Straftat, Handelsstörung, spezielle Fachkenntnisse, forensische Expertise, prozessuale Handlung, Spezialist:in, Experten-Gutachten.

ють вирішувати низку завдань, що виходять за межі професійної компетенції представників сторони обвинувачення. Їх залучення стає особливо важливим при необхідності отримання спеціалізованих висновків, які можуть бути визнані повноцінними процесуальними джерелами доказів, за умови їх отримання від кваліфікованих фахівців, зокрема, спеціалістів та експертів, уповноважених на проведення таких досліджень відповідно до вимог Закону України «Про судову експертизу». Водночас важливо дотримуватися принципів кримінального провадження, які виключають домінування будь-якого доказу над іншими: усі вони мають оцінюватися на підставі таких критеріїв, як допустимість, належність і достовірність. Проте саме експертні дослідження, що базуються на сучасних науково-технічних підходах, часто забезпечують найбільш об'єктивну інформацію, яка є вирішальною для встановлення істини у кримінальному провадженні.

Незважаючи на це, вітчизняна криміналістика і судова експертологія практично не зосереджували уваги на особливостях застосування спеціальних знань саме під час розслідування рейдерських правопорушень. Відсутність глибокого опрацювання цієї теми створює наукову прогалину, яка потребує розширення дослідницького поля в частині методик протидії таким злочинам, зокрема із залученням спеціалістів-експертів.

Слід також наголосити на відсутності чіткої правової кваліфікації рейдерства у чинному Кримінальному кодексі України, що викликає фахові дискусії щодо меж відповідальності за такі дії. У новому проекті КК України пропонується криміналізувати встановлення незаконного контролю над господарськими структурами через обмеження прав акціонерів, маніпулювання управлінськими рішеннями та порушення пріоритетного права придбання корпоративних активів.

Рейдерські дії сьогодні охоплюють не лише корпоративну сферу, а й інші об'єкти власності, включаючи землю, об'єкти аграрної діяльності, майнові права. Через широкий арсенал інструментів, що використовуються рейдерами, звинувачення зазвичай охоплює декілька складів злочинів одночасно, формуючи їх реальну сукупність. Підтвердження цьому — приклади із судової практики, де застосування фальсифікованих документів, змови з державними реєстраторами або нотаріусами, стали засобами незаконного заволодіння майном. У таких випадках відомості до державного реєстру вносилися на підставі підроблених правочинів, чим спричинено мільйонні збитки.

Під час реалізації злочинних намірів рейдери часто вчиняють кримінальні правопорушення, які порушують установлений порядок господарської діяльності. Одним із найбільш розповсюджених способів досягнення рейдерських цілей є підроблення офіційних документів, що подаються для державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, з метою легалізації грошових коштів,

У науковій літературі констатують, що у таких провадженнях найчастіше признаються:

- судово-технічна експертиза документів (78%);
- судово-економічна експертиза (65%);
- судово-почеркознавча експертиза (42%). Завдяки цим експертизам стає можливим виявлення фактів фальсифікації, підробки підписів, штучного формування корпоративних рішень, визначення наявності змови й оцінка матеріальних втрат².

Отже, роль судової експертизи у розслідуванні рейдерських злочинів не можна зводити лише до допоміжної. Вона є критичним засобом доказування, від якої безпосередньо залежить результативність правосуддя. Завдяки застосуванню спеціальних знань досягається неупереджене з'ясування істини, що унеможливорює маніпуляцію фактами, та забезпечується ефективна протидія злочинам у сфері корпоративного рейдерства.

Неабияке значення у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством, відіграє залучений спеціаліст, який, як правило, стає самостійним учасником кримінального провадження. Напри-

² Тюленев С. А. Теоретичні забезпечення та практичні розслідування основи кримінальних криміналістичного правопорушень, пов'язаних із рейдерством : монографія. Харків : Право, 2025. 406 с.

Bohdan CHALYI,

**CONCEPTS ET FORMES DE
CONNAISSANCES SPÉCIALES
MIS EN ŒUVRE LORS
DE L'ENQUÊTE SUR LES
INFRACTIONS PÉNALES LIÉES
AUX RAIDS**

L'importance de la lutte contre les raids réside dans la menace systémique qu'ils représentent pour la sécurité économique de l'État et dans leur forte latence. La saisie illégale d'actifs d'entreprises par falsification, manipulation et abus est une activité criminelle complexe qui nécessite des contre-mesures juridiques et criminalistiques complètes. Une enquête efficace sur les crimes de raids est impossible sans l'application systématique et professionnelle de connaissances spécialisées. L'objectif de cet article est de déterminer comment définir la notion de connaissances spécialisées utilisées lors des enquêtes sur les infractions pénales liées aux raids, afin d'en identifier les formes typiques. Sur la base des recherches menées, il est proposé d'entendre par connaissances spécialisées utilisées lors des enquêtes sur les infractions pénales liées aux raids des connaissances scientifiques spécifiques, acquises lors de l'acquisition de qualifications professionnelles, ainsi que dans l'exercice d'activités professionnelles, et utilisées par des personnes compétentes pour résoudre des tâches tactiques dépassant les compétences professionnelles du parquet (le plus souvent, il s'agit de connaissances en économie, comptabilité, écriture, linguistique, psychologie, informatique, etc.). Les formes typiques d'application des connaissances spéciales dans les infractions pénales étudiées sont identifiées et caractérisées.

Mots-clés : infraction pénale, perquisition, connaissances spéciales, analyse scientifique, action procédurale, spécialiste, expert judiciaire.

Поняття та форми спеціальних знань, що реалізуються під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством

клад, потенціал взаємодії між слідчим (детективом) та спеціалістом під час проведення допиту, полягає у підвищенні якості й ефективності цієї слідчої (розшукової) дії. Під час підготовки й безпосереднього проведення допиту спеціаліст може відігравати важливу роль, зокрема:

- брати участь у формулюванні запитань з урахуванням галузевої специфіки;
- допомагати у створенні й оформленні наочних матеріалів для демонстрації допитуваному;
- тлумачити терміни, пояснювати зміст спеціалізованої документації, механізми фінансової звітності, реєстраційні процеси, особливості господарської або економічної діяльності;
- за згодою слідчого – бути безпосередньо присутнім під час допиту та навіть ставити запитання у межах своєї компетенції;
- здійснювати технічний супровід проведення допиту, зокрема у випадках використання мультимедійних засобів або складних технічних пристроїв. Тобто залучення спеціаліста на етапі допиту дозволяє глибше розкрити зміст отримуваної інформації, правильно її інтерпретувати й одразу фіксувати ознаки, що можуть мати доказове значення.

Залучений до огляду комп'ютерної техніки та пов'язаних із нею цифрових носіїв інформації, спеціаліст проводить попередній аналіз і сприяє з'ясуванню технічних особливостей об'єктів, котрі підлягатимуть огляду: зокрема, визначенню виду, моделі комп'ютерного обладнання, специфіки застосованого програмного забезпечення, формату, обсягу та структури збережених даних³. Ці відомості дозволять не лише спрогнозувати можливі ускладнення, але й завчасно підготувати відповідні засоби для їх усунення.

Також у контексті кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством, як вказали 78% опитаних нами представників сторони обвинувачення, особливу увагу участі спеціалістів слід приділяти під час планування, підготовки та проведення огляду. Йдеться як про тих, які мають статус судового експерта, уповноваженого на проведення комп'ютерно-технічної експертизи, так і про інших спеціалістів, здатних забезпечити методично точне, технічно грамотне вилучення цифрової інформації з дотриманням вимог кримінального процесуального права щодо автентичності, незмінності та відтворюваності доказів. До того ж, слід заздалегідь переконатися в наявності у спеціаліста всього необхідного техніко-криміналістичного обладнання — або самостійно забезпечити технічне оснащення відповідного рівня.

На практиці надзвичайно важливим є залучення спеціаліста-криміналіста, чия участь у цій слідчій (розшуковій) дії не обмежується технічною підтримкою. Його завданням є комплексна фото- і відеофіксація обстановки на місці події: умов розташування техніки, доступу до носіїв, навколишньої обстановки. Цей спеціаліст також здійснює технічне вимірювання, складання схем, зняття слідів, фіксує або вилучає предмети й документи, які мають значення для провадження. Його діяльність є ключовою для створення достовірного і доказово значущого протоколу огляду.

Крім того, в окремих випадках виникає необхідність залучення інших спеціалістів, зокрема:

- економістів, які консультують під час огляду щодо того, які саме фінансові документи мають доказове значення, що дозволяє уникнути безсистемного вилучення великого масиву матеріалів, які лише перевантажують справу, не маючи доказового потенціалу.
- бухгалтерів, які орієнтуються у складних системах облікової звітності та термінах, що дозволяє правильно інтерпретувати зміст бухгалтерських документів, визначити логіку господарських операцій, виявити неточності або маніпуляції у звітності.

³ Манжай О. В. Особливості огляду засобів комп'ютерної техніки. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2016. Т. 74. № 3. С. 111-120; Коваленко А. В. Організація і тактика проведення огляду комп'ютерних даних. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2023. № 4. С. 53-58.

- IT-спеціалістів або техніків з інформаційної безпеки, які допомагають у коректному ідентифікуванні й описі електронних носіїв та устаткування, забезпечують вилучення цифрової інформації без її пошкодження, а також унеможливають спотворення або втрату даних.
- працівників служби Державного земельного кадастру, які долучаються у випадках, коли об'єктом дослідження є земельні ділянки, що належать до активів суб'єкта господарювання — для точного визначення їх меж, координат і просторового розташування тощо.

Усі дані щодо участі спеціалістів, застосованих ними засобів, результатів їхньої діяльності, а також специфіка технічної фіксації інформації — зазначаються у протоколі огляду. Цей документ має нормативно встановлену структуру і включає вступну частину (із зазначенням підстав та учасників слідчої (розшукової) дії), описову частину (що містить детальну фіксацію фактичної сторони подій, висновки спеціалістів, дані замірів тощо) і заключну частину (висновки, примітки, підписи, додатки). Сам же документ під час судового розгляду може набути доказового значення і визначений як процесуальне джерело доказів.

Загалом, належна підготовка, професійне технічне забезпечення та залучення міждисциплінарної групи спеціалістів перетворюють слідчу (розшукову) дію на ефективний захід щодо вирішення низки тактичних завдань, для яких необхідне застосування спеціальних знань. Тобто із формальної процесуальної дії на ефективний доказовий інструмент, що дозволяє виявити і зафіксувати ключові обставини кримінального правопорушення, результати фіксації яких згодом набувають статусу доказів у суді.

У сучасній практиці протидії рейдерським посяганням особливої ваги набуває застосування спеціальних знань у непроцесуальних формах. Це дозволяє оперативно орієнтуватися в складних ситуаціях, своєчасно реагувати на прояви злочинної активності та забезпечувати ефективну підготовку до ключових етапів розслідування.

Найбільш поширеним прикладом такої непроцесуальної діяльності є самостійне дослідження об'єктів, що можуть становити інтерес для розслідування, зокрема нежитлових приміщень, корпоративної документації, інформаційних систем, технічних засобів, правовстановлюючих документів на майно. Уповноважені особи можуть попередньо ознайомлюватися з виявленими слідами кримінального правопорушення, матеріальними об'єктами тощо, порівнювати типові ознаки документів, перевіряти дані в реєстрах і базах, здійснювати огляд прилеглої до об'єкта території без оформлення офіційної процесуальної дії тощо.

Значну роль відіграє й неформальна попередня оцінка висновків експерта – особливо у випадках проведення судово-економічних, почеркознавчих або комп'ютерно-технічних експертиз, які часто використовуються під час розслідування рейдерських захоплень. Такий аналіз, що здійснюється поза рамками кримінального процесу, дозволяє критично осмислити зміст висновку, з'ясувати правомірність використаних методик та визначити обґрунтованість викладених тверджень. Оскільки лише незначна частина слідчих може самостійно розібратися в експертній методології (до 15%), більшість звертається за допомогою до спеціалістів, які володіють відповідною галузевою спеціалізацією (експертів, аудиторів, бухгалтерів, правознавців тощо).

Консультації з такими спеціалістами поза межами слідчих (розшукових) дій – поширена практика. Вони допомагають краще підготуватися до призначення експертизи, правильно сформулювати запитання, визначити, які зразки слід відібрати, уточнити специфіку корпоративної звітності чи особливості бухгалтерського обліку. Зокрема, в справах про рейдерство слідчі активно взаємодіють з експертами в галузі корпоративного, фінансового й інформаційного аналізу. За результатами опитувань, понад 58% слідчих визнають необхідність такої неформальної фахової допомоги на етапі підготовки процесуальних рішень.

Окремий напрям непроцесуального застосування спеціальних знань пов'язаний із діяльністю працівників судово-експертних підрозділів у межах оперативно-розшукової діяльності. Йдеться, зокрема, про тех-

Bohdan CHALYI,

POJĘCIA I FORMY SPECJALNEJ WIEDZY WDROŻONE W DOCHODZENIU PRZESTĘPSTW ZWIĄZANYCH Z NALOTEM

Pilność problemu przeciwdziałania nalotowi wynika z jego systematycznego zagrożenia dla bezpieczeństwa gospodarczego państwa i wysokiego poziomu opóźnień. Nielegalne zajęcie aktywów podmiotów gospodarczych poprzez fałszowanie, manipulację i nadużycie jest złożoną działalnością przestępczą, która wymaga złożonego przeciwdziałania prawnego i kryminalistycznego. Skuteczne badanie zbrodni na Raider jest niemożliwe bez systematycznego i profesjonalnego wykorzystania specjalnej wiedzy. Celem tego artykułu jest ujawnienie definicji koncepcji specjalnej wiedzy wykorzystywanej w dochodzeniu przestępstw związanych z nalotami, w celu ustalenia ich typowych form. Na podstawie wyszukiwania są one proponowane na podstawie specjalnej wiedzy wykorzystywanej w dochodzeniu przestępstw związanych z nalotem, zrozumiemy wiedzę w dziedzinie konkretnej nauki, uzyskanych w trakcie pozyskiwania kwalifikacji zawodowych, a także w zakresie rachunkowości, pisma ręcznego, lingwistyki, psychologii, psychologii, komputerowej nauki itp.). Zidentyfikowano i scharakteryzowano typowe formy stosowania specjalnej wiedzy w badanych przestępstwach przestępczych.

Słowa kluczowe: przestępstwa przestępcze, rajd, wiedza specjalistyczna, wiedza kryminalistyczna, działania proceduralne, specjalista, ekspert.

нічну оцінку підписів і печаток, вивчення ознак підроблення на документах, зняття копій із електронних носіїв, підготовку фото- чи відеофіксації стану об'єкта, що міг бути незаконно захоплений. Також спеціалісти беруть участь у створенні внутрішніх обліків (картотек, колекцій, реєстрів), які допомагають швидше виявити типові злочинні схеми.

Крім того, до важливих форм використання спеціальних знань відносяться: попереднє дослідження документів корпоративного характеру на предмет фальсифікації (підроблення); оцінка їхньої юридичної сили; вивчення цифрових слідів незаконного втручання у системи обліку підприємства; виявлення слідів несанкціонованого доступу до документації або інформаційних ресурсів.

Особливої важливості така неформальна допомога набуває на ранніх стадіях розслідування, коли потрібно оперативно реагувати на виявлені ознаки кримінальних правопорушень і відновити контроль над підприємством або майном. Саме завдяки непроцесуальному використанню спеціальних знань вдається своєчасно зібрати ключову орієнтувальну інформацію, що в подальшому сприятиме повноцінному доказуванню в кримінальному провадженні.

Ми вважаємо, що обрання конкретної форми застосування спеціальних знань під час досудового розслідування обумовлюється низкою чинників. Зокрема, Н. М. Косміна серед них виокремлює:

1. Процесуальний статус суб'єкта, який застосовує спеціальні знання. Це можуть бути:

- посадові особи, уповноважені на проведення слідчих чи оперативно-розшукових дій (слідчі, дізнавачі, оперативники, прокурори, судді);
- особи, які володіють спеціальними знаннями й мають відповідний процесуальний статус (експерти, лікарі, педагоги, перекладачі тощо);
- спеціалісти без фіксованого в законі процесуального статусу, але які володіють необхідною компетенцією (податкові інспектори, аудитори, технічні фахівці тощо).

2. Ціль використання спеціальних знань – наприклад, виявлення, фіксація, вилучення слідів злочину або проведення попередніх чи експертних досліджень.

3. Значення отриманих результатів – вони можуть мати доказове чи орієнтовне (допоміжне) значення⁴.

Узагальнюючи підходи науковців, можна виокремити кілька базових класифікацій форм використання спеціальних знань. Так, В. В. Семенов поділяв їх залежно від виду діяльності на:

- судову експертизу;
- участь спеціаліста у процесуальних діях;
- ревізійну (контрольну) діяльність;
- довідково-консультативну допомогу⁵.

В. Г. Гончаренко класифікував форми використання спеціальних знань за суб'єктним критерієм, виділяючи:

- форми, що реалізуються слідчим;
- форми, які здійснює фахівець;
- форми, що є компетенцією експерта⁶.

Зауважимо, що найпоширенішим критерієм для класифікації форм залучення спеціальних знань є ступінь їх процесуальної урегульованості – поділ на процесуальні й непроцесуальні. Також Є. Д. Лук'янчиков запропонував класифікацію за загальним принципом – розподіляючи знання на ті, що використовуються стороною обвинувачення, стороною захисту, а також залученими ними особами⁷.

⁴ Косміна Н. М. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2010. С. 44-53.

⁵ Семенов В. В. Спеціальні знання в розслідуванні злочинів (зміст, організація використання) : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2006. 205 с.

⁶ Гончаренко В. И. Использование данных естественных и технических наук в уголовном судопроизводстве: монография. Киев : Виш. шк., 1980. 160 с.

⁷ Лук'янчиков Є. Д. Форми використання спеціальних знань за новим КПК України. URL: <http://tdp.kpi.ua/wp-content/uploads/Лук'янчиков-Євген-Дмитрович.pdf>.

М. В. Салтевський, з огляду на характер доступу до спеціальних знань, розмежовує безпосереднє (використання знань самими процесуальними особами) та опосередковане (звернення до допомоги експертів чи спеціалістів у разі браку власних знань або технічних засобів) застосування⁸.

Критерій етапу розслідування, на якому відбувається застосування знань, запропонувала Л. Ю. Капітанчук⁹. Інші автори, як-от М. В. Кривонос і В. С. Бондар, класифікували форми на процесуальні (експертиза, участь спеціаліста у слідчих (розшукових) діях) та допоміжні (участь перекладачів, лікарів, педагогів тощо)¹⁰.

А. М. Лазебний, досліджуючи злочини проти громадського порядку, окремо виокремив:

- форми, пов'язані з пошуком, фіксацією і вилученням слідів злочину;
- призначення та проведення експертиз. Також по-різному вчені підходять до визначення і типізації непроцесуальних форм застосування спеціальних знань. Не поглиблюючись у доволі розлогі дискусії, присвячених цьому питанню, зауважимо, що з урахуванням специфіки рейдерських правопорушень, питання ефективного використання спеціальних знань набуває особливого значення. Такі злочини часто мають складну економічну, правову і документально підтверджену структуру, що потребує участі не лише слідчих та оперативників, а й вузькопрофільних фахівців¹¹.

Процесуальні форми застосовуються для отримання доказів: судово-економічні експертизи для встановлення збитків, судово-технічні дослідження документів для виявлення підробок, почеркознавчі експертизи для встановлення підписів.

Непроцесуальні форми є незамінними на етапі планування та організації слідчих дій, наприклад: консультації з експертами з корпоративного права, фахівцями у сфері бухгалтерського обліку, ІТ-фахівцями при виявленні цифрових слідів фальсифікацій.

Участь спеціалістів у вигляді технічного супроводу при обшуках дозволяє оперативно і фахово ідентифікувати цифрові носії, корпоративну документацію, а також унеможливити їх знищення або підміну.

Допоміжні форми, наприклад, залучення представників органів земельного кадастру чи технічної інвентаризації, забезпечують належну фіксацію об'єктів, що є предметом рейдерського посягання.

Таким чином, розмаїття форм використання спеціальних знань не лише дозволяє адаптувати тактичні інструменти під особливості кожної конкретної справи, а й є важливою запорукою своєчасного і повного з'ясування обставин, характерних для складних економічних і корпоративних злочинів. У справах про рейдерство такий підхід є обов'язковою умовою як для протидії фальсифікаціям, так і для зміцнення доказової бази.

Висновки. Актуальність проблеми протидії рейдерству зумовлена його системною загрозою економічній безпеці держави та високим рівнем латентності. Незаконне заволодіння активами суб'єктів господарювання за допомогою фальсифікацій, маніпуляцій і зловживань становить складну кримінальну діяльність, що потребує комплексної правової і криміналістичної протидії. Недостатність правового врегулювання рейдерських посягань у чинному Кримінальному кодексі України обумов-

⁸ Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підручник. Київ : Кондор, 2005. С. 82.

⁹ Капітанчук Л. Ю. Використання спеціальних знань при розслідуванні незаконного переправлення осіб через державний кордон України. *Порівняльно аналітичне право*. 2013. № 3. С. 304–307.

¹⁰ Кривонос М. В., Бондар В. С. Теорія та практика використання спеціальних знань в розслідуванні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів : монографія. Севе́родо́нецьк: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2017. С. 44–46.

¹¹ Лазебний А. М. Використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень проти громадського порядку : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Ірпінь, 2016. С. 93.

лює складнощі у кваліфікації таких дій та вимагає законодавчої деталізації, зокрема запровадження окремого складу злочину, що передбачено проектом нового КК України, про що неодноразово вказували і вітчизняні вчені.

Ефективне розслідування рейдерських злочинів неможливе без системного і професійного застосування спеціальних знань. Судові експертизи, участь спеціалістів у слідчих (розшукових) діях, попередні консультації, непроцесуальні оцінки експертних висновків — усі ці форми є критично важливими для доказування наявності ознак складу кримінального правопорушення у діях особи, причетної до кримінально-протиправної діяльності, доказування обставин, що становлять предмет доказування, установлення умислу та документування збитків.

Процесуальні форми застосування спеціальних знань — насамперед судово-економічні, технічні й почеркознавчі експертизи — слугують типовим засобом збирання доказів у вигляді висновків експерта. Вони дають змогу виявляти підробки, установлювати факти фальсифікації документів і підтверджувати реальну шкоду, завдану потерпілим підприємствам.

Непроцесуальні форми застосування спеціальних знань забезпечують попереднє орієнтування у матеріалах, дозволяють підвищити якість підготовки до слідчих (розшукових) дій, уточнити завдання експертизи та мінімізувати ризики втрати доказової інформації.

Роль спеціаліста в кримінальному провадженні, пов'язаному з рейдерством, виходить за межі технічного супроводу і надання консультаційної допомоги. Такий фахівець бере участь у формуванні тактичних завдань, проведенні обшуків, допитів, оглядів і має вирішальне значення для правильного тлумачення економічних, фінансових, юридичних і технічних процесів.

Використання міждисциплінарного підходу — залучення економістів, бухгалтерів, IT-спеціалістів, юристів, землепорядників — дозволяє комплексно оцінювати ситуацію, забезпечує повноту збирання доказів і підвищує ефективність розслідування.

Розширення наукового дискурсу у сфері протидії рейдерству потребує ґрунтовного дослідження питань застосування спеціальних знань, формування відповідної методики і вдосконалення нормативної бази, зокрема щодо процесуального статусу спеціаліста та критеріїв оцінки його участі в кримінальному провадженні. Забезпечення правової безпеки власності в Україні неможливе без належного використання спеціальних знань у всіх їх формах — як процесуальних, так і непроцесуальних. Це один із ключових напрямів модернізації правозастосовної діяльності та доктрини кримінального процесуального права.

Вважаємо, що під спеціальними знаннями, що використовуються під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством, слід розуміти знання в галузі конкретної науки, здобуті у процесі набуття професійної кваліфікації, а також під час провадження професійної діяльності, які використовуються об'єктивними особами для вирішення тих тактичних завдань, що перебувають поза межами професійної компетенції сторони обвинувачення (найчастіше це знання у сфері економіки, бухгалтерського обліку, почеркознавства, лінгвістики, психології, комп'ютерних наук тощо).

References

- Areshonkov V. V. (2021). *Teoretychni, pravovi ta prakseologichni zasady tekhniko-kryminalistychnykh doslidzhen u rozsliduvanni zlochyniv: dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.09*. Kyiv, 559 s. [in Ukrainian].
- Honcharenko V. Y. (1980). *Yspolzovanye dannykh estestvennykh y tekhnicheskyykh nauk v uholovnom sudoproyzvodstve: monohrafiya*. Kyev: Vyshch. shk. 160 s. [in Russian].
- Husieva V., Oderiy O., Petrova I., Fomina T. (2021). Features of the investigation of premeditated murders committed by persons with mental disorders in the practice of Ukraine. *Amazonia Investiga*. № 10 (46). S. 109–117. [in English].
- Kapitanchuk L. Yu. (2013). *Vykorystannia spetsialnykh znan pry rozsliduvanni nezakonnogo perepravlennia osib cherez derzhavnyi kordon Ukrainy. Porionialno-analitychne pravo*. № 3. S. 304–307. [in Ukrainian].

- Kosmina N. M. (2010). Vykorystannia spetsialnykh znan pry rozsliduvanni zlochyniv, pov'iazanykh z nezakonnym obihom narkotykiv: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kharkiv. S. 44–53. [in Ukrainian].
- Kovalenko A. V. (2023). Orhanizatsiia i taktyka provedennia ohliadu komp'iuternykh danykh. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii «Iurydychni nauky»*. № 4. S. 53–58. [in Ukrainian].
- Kryvonos M. V., Bondar V. S. (2017). Teoriia ta praktyka vykorystannia spetsialnykh znan v rozsliduvanni zlochyniv u sferi obihu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn, yikh analohiv ta prekursoriv: monohrafiia. Sievierodonetsk: RVV LDÜVS im. E.O. Didorenka. S. 44–46. [in Ukrainian].
- Kuzmichov V. S., Prokopenko H. I. (2001). Kryminalistyka: navch. posib. / za zah. red. V. H. Honcharenka ta Ye. M. Moiseieva. Kyiv: Yurinkom Inter. 366 s. [in Ukrainian].
- Lazebnyi A. M. (2016). Vykorystannia spetsialnykh znan pry rozsliduvanni kryminalnykh pravoporushen proty hromadskoho poriadku: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Irpin. S. 93. [in Ukrainian].
- Luk'ianchuk Ye. D. (n.d.). Formy vykorystannia spetsialnykh znan za novym KPK Ukrainy. URL: <http://tdp.kpi.ua/wp-content/uploads/Luk'ianchuk-levhen-Dmytrovych.pdf> (data zvernennia: vказати дату). [in Ukrainian].
- Manzhai O. V. (2016). Osoblyvosti ohliadu zasobiv komp'iuternoi tekhniki. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. T. 74. № 3. S. 111–120. [in Ukrainian].
- Pyrih I. V. (2015). Teoretyko-prykladni problemy ekspertnoho zabezpechennia dosudovoho rozsliduvannia: monohrafiia. Dnipro: Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav; Lira LTD. 432 s. [in Ukrainian].
- Salteviskyi M. V. (2005). Kryminalistyka (u suchasnomu vyhliadi): pidruchnyk. Kyiv: Kondor. S. 82. [in Ukrainian].
- Semenov V. V. (2006). Spetsialni znannia v rozsliduvanni zlochyniv (zmist, orhanizatsiia vykorystannia): dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kyiv. 205 s. [in Ukrainian].
- Shepitko V. Yu. (2010). Vybrani tvory. Kharkiv: Vyd. ahentstvo «Apostyl». 576 s. [in Ukrainian].
- Simakova-Iefremian E. B. (2017). Teoretyko-pravovi ta metodolohichni zasady kompleksnykh sudovo-ekspertnykh doslidzhen: dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.09. Kharkiv. 516 s. [in Ukrainian].
- Tiulieniev S. A. (2025). Teoretychni zabezpechennia ta praktychni osnovy rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen, pov'iazanykh iz reiderstvom: monohrafiia. Kharkiv: Pravo. 406 s. [in Ukrainian].
- Vuima A. H. (2020). Poniattia, sutnist ta formy spetsialnykh znan, shcho vykorystovuiutsia pid chas rozsliduvannia vbyvstv. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav im. E. O. Didorenka*. № 1 (89). S. 54–62. [in Ukrainian].

Received by Editorial Board: 29.04.2025

Suggested Citation:

Чалий, Б. (2025). Поняття та форми спеціальних знань, що реалізуються під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством. *Архів кримінології та судових наук*. 1 (11). 175-183. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025.15>